

5 LAT PROGRAMU „OZNAKOWANIE CMENTARZY ŻYDOWSKICH NA TERENIE RP 2018-2023” REALIZOWANEGO PRZEZ NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA

Posted on 2 stycznia 2024

1218 zweryfikowanych cmentarzy i 52 ceremonie prezentacji oznakowania to efekty projektu „Oznakowanie Cmentarzy Żydowskich na terenie RP 2018-2023” realizowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa z inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Projekt mający na celu zidentyfikowanie i oznaczenie cmentarzy żydowskich w Polsce prowadzony był przy wsparciu partnerów: Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Żydowskiego Instytutu Historycznego, Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP oraz Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

W Muzeum POLIN, 29 listopada 2023 roku odbyło się spotkanie podsumowujące pięć lat programu. Spotkanie otworzyli dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa, dr hab. Katarzyna Zalasieńska, dyrektor Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Zygmunt Stępiński, przedstawiciel Gmin Wyznaniowych Żydowskich, rabin Icchak Rapoport oraz dyrektor Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, Piotr Puchta. Następnie prezentowano wyniki dotychczasowych działań na wybranych, oznakowanych obiektach.

Cmentarze żydowskie to zabytki wymagające ochrony, stanowiące świadectwo losów diaspory żydowskiej zamieszkującej niegdyś wszystkie zakątki Rzeczypospolitej. Zlokalizowanie ich granic, porządkowanie i oznaczanie jest procesem przywracania pamięci o tej części dziedzictwa kulturowego wśród lokalnych społeczności. Czasem jest to proces szczególnie wymagający, ponieważ niektóre cmentarze nie posiadają już żadnych śladów powierzchniowych. Niezbędna jest również współpraca z właścicielami terenów, na których cmentarze są zlokalizowane, w tym z Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Lasami Państwowymi i władzami samorządowymi.

Już w 2017 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosiło program „Oznakowanie cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej” i powierzyło jego realizację Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa. Na tym etapie zapoznano się z dokumentacją konserwatorską cmentarzy żydowskich w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz w instytucjach muzealnych i naukowych zajmujących się badaniem kultury żydowskiej i zdigitalizowano Karty cmentarzy żydowskich. Powstała lista cmentarzy do weryfikacji, a także metoda ich weryfikacji terenowej.

Od 2018 roku NID przeprowadził weryfikację terenową 1218 cmentarzy na terenie całej Polski, podczas której sprawdzano lokalizację cmentarza, stan zachowania, określano czytelność historycznych granic oraz istnienie elementów upamiętniających. Na dzień

dzisiejszy udało się potwierdzić lokalizację 1167 obiektów.

Jednocześnie podjęto inicjatywę spójnego oznakowania cmentarzy żydowskich. Projekt tablic w formie macewy z inskrypcją w języku polskim i hebrajskim został uzgodniony z Generalnym Konserwatorem Zabytków oraz Naczelnym Rabinem Polski. Umieszczony na tablicy kod QR odsyła do szerszych opisów na portalu zabytek.pl, gdzie znajduje się informacja na temat danego cmentarza oraz społeczności żydowskiej, która zamieszkiwała ten teren. W ten sposób oznakowano już pięćdziesiąt dwie nekropolie.

Program miał również na celu zaangażowanie lokalnych społeczności - oznakowanie cmentarzy połączone z uroczystym odsłonięciem tablicy oraz zajęciami edukacyjnymi w szkołach, realizowanymi przez Muzeum POLIN. Dzięki tym działaniom wzrasta świadomość dotycząca historii danego regionu, w tym historii Żydów polskich, szczególnie istotna dla żyjących do dziś potomków społeczności żydowskich, możliwe są także dalsze prace porządkowe i upamiętniające zapomniane do tej pory nekropolie.

Przykładem takiej inicjatywy jest działanie lokalnych władz w Serocku, gdzie Urząd Miasta i Gminy, wykorzystując własne środki finansowe zrealizował imponujące prace porządkowe i konserwatorskie. Ten wyjątkowy wysiłek pozwolił na wzorcowe przywrócenie oraz prezentację oryginalnych macew, które zostały zrabowane przez niemieckich okupantów i wykorzystane w latach 40. do prac budowlanych. W 2023 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa przeprowadził inwentaryzację 73 macew z nowego lapidarium na serockim cmentarzu. Nagrobki opracowano tworząc metryczkę zawierającą personalia osoby pochowanej oraz odpis inskrypcji hebrajskiej wraz z jej przekładem filologicznym.

dr hab. Katarzyna Zalasńska, dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

dr Mirosław Pakuła, Miasto i Gmina Serock, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich,
29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Filip Jaroszyński, Towarzystwo Przyjaciół Janowca nad Wisłą, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Icchak Rapoport, Rabin, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Maciej Rymkiewicz, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Piotr Puchta, Dyrektor Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Zbigniew Nita, Janowskie Stowarzyszenie „Ławeczka Dialogu”, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

Zygmunt Stępiński, Dyrektor Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Konferencja nt. Programu oznakowania cmentarzy żydowskich, 29.11.2023 r., fot. NID/ Paweł Kobek

cmentarz żydowski przy ul. Okopowej w Warszawie, fot. Maciej Jabłoński

detal na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie, fot. Maciej Jabłoński

konserwacja nagrobków na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie, fot. Maciej Jabłoński

nowa tablica odsonięta na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie, fot. Maciej Jabłoński